

”VOI KU TÄLLAISTA OLIS OLLU JO SILLOIN, KU MÄ OLIN NUORI... VOIS OLLA ET ELÄMÄ OLIS IHAN TOISIN NY...”

Vankilataustaisten auttamistyöhön rikoskierteestä irtautumista haluvien kanssa tarvitaan asiakkaan mukaan ottamista omaan prosessiinsa ja asiakkaan kuuntelua siinä, kuinka hän määrittelee itse oman avuntarpeensa. Näin osoittaa Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelija Anu Louhelaisen kuntoutusalan (YAMK) opinnäytetyö, jossa tarkasteltiin Porin Sininauha ry:n Tuetusti Tulevaisuuteen kehittämishankkeen vaikuttavuutta. Tutkimustulosten mukaan Tuetusti Tulevaisuuteen -hankkeen työtapana näyttää edellyttävän työntekijän uskallusta luopua ammatillisesta ”haarniskasta”, kykyä etsiä asiakkaasta inhimillinen tarttumapinta ja rohkeutta näyttää välittämistä. Samalla luottamussuhteen tulee kannatella yli myös epäonnistumisten, ei niin että työntekijä ”hylkää” asiakkaan kun epäonnistumisia tulee.

Tuetusti Tulevaisuuteen -hanke oli osa Euroopan sosiaalirahaston Kestävää Kasvua ja Työtä 2014–2020 Suomen rakennerahasto-ohjelmaa. Porin Sininauha ry:n Tuetusti Tulevaisuuteen-hankkeen tavoitteena oli vankilasta vapautuneiden vankien mm. uusintarikollisuuden vähentäminen, vankien parempi sopeutuminen ja kiinnittyminen yhteiskuntaan sekä heidän pääsemisensä palveluiden piiriin.

Opinnäytetyö tutki ja arvioi Tuetusti Tulevaisuuteen -kehittämishankkeessa tehtyä kehittämistyön vaikuttavuutta vapautuneiden vankien sekä yhteistyötahojen näkökulmista. Vaikuttavuutta arvioitiin kohderyhmän osallisuuden ja yhteiskuntaan kiinnittymisen sekä uusintarikollisuuden näkökulmasta. Opinnäytetyön tulokset perustuvat tammi-helmikuun 2020 aikana tehtyihin yhdeksän hankkeeseen osallistuneen teemahaastatteluun ja yhteistyötahoille tehtyyn sähköiseen kyselyyn, johon vastasi 22 sosiaali-, -terveys-, ja rikosseuraamuslaitoksen ammattilaista.

ONKO TAUSTALLA VAIKUTUSTA?

Kivivuori ja Linderborg (2009) ovat tutkineet lyhytaikaisvankien elinoloja, elämäntapaa sekä rikollisuutta. Heidän tutkimuksensa mukaan vankien huono-osaisuus on alkanut jo varhaisessa lapsuudessa. Koulumenestys oli huonompaa, erityisopetusta saatiin enemmän ja luokalle jäätin useammin kuin vertailuryhmässä. Lyhytaikaisvangit siirtyivät selvästi useammin työelämään ilman koulusta. (Kivivuori & Linderborg 2009, 176.) Tutkimuksessa Haastatteluvien taustoista tulee esille koulutus- ja työhistorian rikkonaisuus. Jokainen oli käynyt peruskoulun, mutta vain kaksi oli käynyt ammatillisen koulutukseen loppuun. Haastateltavien koulutustausta oli jäänyt matalaksi, jolloin taloudellinen tilanne koettiin heikoksi. Viidellä haastateltavista oli työhistoriaansa lyhyitä pätkä työtekojaksoja. Kuten aikaisemmin Kivivuoren ja Lindeborgin (2009) tutkimuksessakin on todettu, lyhytaikaiset vangit siirtyvät useammin työelämään ilman koulutusta. Tämä nähtiin yhtenä lyhytaikaisvankien rikollisuuden uusintariskinä. (Kivivuori & Linderborg 2009, 176.)

YHTEISKUNTAAN KIINNITTÄMINEN MAHDOLLISTA VAI EI?

Miten kiinnittyä takaisin yhteiskuntaan, jos oma menneisyys varjostaa tekemisiä nyt ja tulevaisuudessa? Voidaan ajatella, että kyseessä on yksilön oma kokemus hyväksytyksi tulemisesta yhteisöissä. Miten paljon hän haluaa liittyä ja toisaalta, annetaanko hänelle mahdollisuus ja tilaa liittyä?

Yhteiskuntaan kiinnittämiseen liittyy myös vahvasti käsitys normaalista. Yhteiskunnan ja vankilasta vapautuneen vangin käsitykset normaalista saattavat poiketa toisistaan paljonkin. Loppujen lopuksi on kyse siitä, kenen normaaliutta tavoitellaan. Kenen näkökulmasta asia määritellään? Kun normaalius tuntuu ahtaalta, pakottavalta ja vaikeasti saavutettavalta, on ristiriita oman itsen ja tarjotun normaalin välillä iso. (Salovaara 2019, 198.) Normatiivinen käsitys siitä, millainen ihmisen tulee olla, rikkoutuu, kun ihminen on asunnoton ja rikollinen. Rikollisuudesta yksilö saa vahvan sosiaalisen leiman, joka aiheuttaa stigmaa ja häpeää. Tätä stigmaa on vaikea poistaa. (Mäki 2017, 145.)

Mäki (2017) toteaa omassa tutkimuksessaan, että rikoskierteestä irti pääsemiseksi on tärkeää löytää mielekästä tekemistä päiviin, esimerkiksi työ- tai kuntoutuspaikka, jonka avulla yhteiskuntaan kiinnittyminen helpottuu. (Mäki 2017, 141.) Hankkeessa mielekäs tekeminen päivissä koettiin erittäin tärkeänä. Mielekäs tekeminen hankkeessa oli sosiaalista kuntoutusta, kuntouttavaan työtoimintaa ja harrastustoimintaa. Mielekkääseen tekemiseen onnistumiseksi tarvittiin vahvaa hanketyöntekijöiden tukea ja rinnallakulkijuutta, koska

osalle haastateltavista kodista lähteminen oli vaikeaa, eikä se olisi onnistunut ilman hanketyöntekijän apua.

Asunnottomuus nähdään yhteiskuntapoliittisena ongelmana, johon liittyy usein laaja-alaisia psykososiaalisia vaikeuksia, kuten rikollisuutta, köyhyyttä sekä päihde- ja mielenterveysongelmia. Asunnottomuus on vapautuvien van- kien vakava ongelma. Rikoksista irtautuminen ja yhteiskuntaan kiinnittymi- nen on lähes mahdottomuus, mikäli vapautuvalle vangille ei järjesty asuntoa, sosiaalisia suhteita eikä mahdollisuutta toimijuuteen. (Granfelt 2015, 34.) Lähes kaikki tutkimukseen osallistujista oli saanut hankkeesta konkreettis- ta apua asunnon hankintaan sekä asumissosiaalityötä. Hyvänä nähtiin myös, että vapautumisen vaiheessa oli ollut mahdollisuus asua tuetussa asumisessa. Tärkeä ja merkityksellinen tekijä yhteiskuntaan kiinnittymisessä ja rikoskier- teestä irti pääsemisessä on Mäenkin (2017) tutkimuksen mukaan asunto ja asumissosiaalityö. (Mäki 2017, 140.)

RINNALLA KULKEVA TYÖOTE LUO VÄLITTÄMISEN TUNNETTA

Lähes kaikki haasteltavat toivat esille kodista lähtemisen vaikeuden. Tärkeä- nä nähtiinkin työntekijöiden rinnalla kulkeminen. Käytännössä haastateltavat kertoivat tämän olleen työntekijöiden osallistumasta heidän arkeensa, aktii- vista yhteydenpitoa, mukanaoloa viranomaisasiointinnissa, lomakkeiden täyt- tämistä sekä saattamista palveluiden ja muiden toimintojen pariin. Haasta- teltavat toivoivat työntekijöiden mukanaoloa virastoasiointinnissa, jotta heidän äänensä ja tarpeensa tulevat kuulluksi ja omat tunnetilat pysyvät hallinnassa. Haastateltavien mukaan viranomaisten kanssa asiointinnissa koettiin jännitteitä ja ennakkoluuloja. Hankkeessa työntekijät olivat auttaneet ymmärtämään pa- laverissa puhuttuja asioita, ja niihin oli voitu palata myöhemmin. Aikaisempi- en tutkimusten mukaan vankilasta vapautuvien arjen- ja sosiaalisissa taidoissa on huomattu olevan paljon puutteita. Vaikeina asioina koetaan raha-asioden hoitaminen ja lomakkeiden täyttäminen. Sosiaalisten taitojen puutteet näky- vät suhteessa viranomaiskontakteihin: ei oikein osata olla vuorovaikutuksessa viranomaisten kanssa. Saatetaan puhua ns. eri kieltä, jolloin toisen ymmärtä- minen vaikeutuu puolin ja toisin. (Salovaara 2019, 206.)

Rinnalla kulkeva tiivis viikoittainen tuki loi tutkimuksen mukaan välittämistä, sekä hyväksytyksi ja kuulluksi tulemisen tunnetta työntekijän ja osallistujan välille. Osallistujat kokivat, että heidät kohdataan tasavertaisina ihmisinä, ei entisenä vankina, jolla oli taas merkitystä, kuinka näkee itse itsensä. Kolman- nen sektorin viranomaisasetelmasta vapaa rooli auttoi ammattilaista kohtaa-

maan vankilasta vapautuneen vangin. Tutkimuksen mukaan näyttäisi siltä, että työntekijän tulee rakentaa dialogia kertomalla myös omasta itsestään tarttuen samalla asiakkaan tarinaan. Prosessin avulla syntyi asiakassuhteeseen välittämistä, jolloin pystytiin rehellisesti keskustelemaan asiakkaan hyvinvoinnin esteistä sekä ongelmien taustalla olevista tunteista. Mäen (2017) tutkimuksen tuloksissa on saman tyyppisiä johtopäätöksiä. Auttamistyöhön rikoskierteestä irtautumista haluavien kanssa tarvitaan asiakkaan mukaan ottamista prosessiinsa ja asiakkaan kuuntelua siinä, miten hän määrittelee oman avuntarpeensa. (Mäki 2017, 148).

PÄIHTEET OSANA RIKOSTAUSTAISEN POLKUA

Päihteiden ja niiden käytön on useassakin tutkimuksessa todettu olevan esteenä rikollisesta elämästä irtaantumiselle. Tutkimukseen osallistuneet olivat olleet tai olivat aktiivisia päihteiden käyttäjiä. Täysi päihteettömyys oli onnistunut kahden haastateltavan kohdalla, koska heidän on ollut mahdollisuus päihdehoitoon siviilissä ja vankeusrangaistuksen aikana. Päihdehoidon mahdollisuutta vankila-aikana tai heti tuomion jälkeen tulisikin kehittää ja mahdollistaa joustavasti mahdollisimman monelle. Haastateltavat kokivat hanketyöntekijöiden roolin tärkeänä päihdehoitoon ohjauksessa ja hoidossa pysymiseen. Haastateltavien mukaan päihteiden käyttöön ovat vaikuttaneet työntekijöiden ohjaus oikeaan suuntaan, hankkeen vaikutukset omaan ajatusmaailmaan, tasavertaisuuden tunne ja se, että asioille on tullut uutta merkitystä sekä oma halu kuulua yhteiskuntaan.

KOLMANNEN SEKTORIN ROOLI

Tutkimukseen osallistuneet yhteistyötahot kokivat Tuetusti Tulevaisuuteen -hankkeen olevan tärkeä tuki vankilasta vapautuneille asiakkailleen. He kokivat hankkeen olleen tärkeä tuki vapautuneelle vangille, ja että vapautuneiden vankien yhteiskuntaan kiinnittyminen oli lisääntynyt ja hankkeen toimintatapa oli ollut vaikuttavaa. Tutkimuksen mukaan kolmatta sektoria tarvitaan täydentämään muun auttamis-järjestelmän puutteita, muokkaamaan asenteita ja vähentämään byrokratian.

Samalla tavalla kuin hankkeen osallistujat, myös yhteistyötahot toivat esille arjen rinnalla kulkemisen tärkeyden. Tärkeänä pidettiin palveluohjauksellista ja kokonaisvaltaista tukea. Tukea tarvitaan vapautumisen jälkeen usein paljon, eivätkä viranomaiset pysty tarjoamaan riittävän kokonaisvaltaista tukea riittävän matalalla kynnyksellä. Kolmatta sektoria tarvitaan täydentämään muun

auttamisjärjestelmän puutteita sekä vähentämään byrokratiaa. Hankkeen ansiona on asenteiden muokkautuminen yhteiskunnassa myönteisemmiksi rikostaustaisia kohtaan.

Rikosseuraamuslaitoksen tavoite on vähentää uusintarikollisuutta ja lisätä yhteiskuntaa kiinnittymistä, mutta näihin tavoitteisiin pääsemiseen tarvitaan yhteisiä toimintamuotoja- ja tapoja, joissa tulee olla mukana myös kunnat ja kolmas sektori. (Tyni 2015, 115.) Tutkimuksen tulosten pohjalta voidaan todeta kolmannen sektorin Tuetusti Tulevaisuuteen -hankkeen olevan hyvä ja hyödyllinen juuri tähän tarpeeseen. Hanke näyttää toimiva hyvänä jatkumona vankeusrangaistuksen jälkeen. Haasteensa tällä jatkumolle tuo hankerahoitusten lyhytkestoisuus. Toimintamallin tulisi olla tarjottavissa jatkuvana kolmannen sektorin palveluna.

Tutkimus tulosten mukaan olisi kannattavaa kehittää päihdehoidon ja ammatillisen, kokonaisvaltaisen tuen lisäämistä kohderyhmälle ja toimintamallin vakiinnuttamista osaksi kolmannen sektorin tai kunnallisten omien palvelujen tarjontaa. Yhteiskunnassamme tarvitaan ylisektori rajojen tapahtuvaa yhteistyötä rikostaustaisten asiakkaiden palveluissa, joka lisää toimijoiden mahdollisuuksista toimia rikoksen tekijöiden auttamiseksi, uusintarikollisuuden vähentämiseksi. Tutkimuksessa saatuja tuloksia voidaan tulevaisuudessa hyödyntää palvelujen kehittämisessä henkilöille, jotka ovat palvelujärjestelmän ulkopuolella olevia kuten esim. asunnottomat, päihteiden käyttäjät, korvaushoidossa olevat, vankilasta vapautuvat sekä rikostaustaisille ihmisille.

LISÄTIETOA:

Anu Louhelainen opinnäytetyö Kuntoutuksen ohjaaja (YAMK). 2020. <https://www.theseus.fi/handle/10024/347947>

THL: Innokylä, Vankिताustaisten asiakassuhteen rakennus dialogissa stigmoja murtaen.

LÄHTEET:

Granfelt, R. 2015. Asumissosiaalinen työ: kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-Säätiön julkaisuja 2015.

Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaistenvankien elinoloista, elämäntilasta ja rikollisuudesta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Rikosseuraamusvirasto 2/2009.

Mäki, J. 2017. Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Väitöskirja. Tampereen Yliopisto: Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Salovaara, U. 2019. Rikoksista tuomitut naiset. Yhteisöstä erottaminen ja takaisin liittymisen mahdollisuudet. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto: Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalityö

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto: Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015.